

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Téma: KRÍZA KULTÚRY V KULTUROLOGICKOM DISKURZE

Autor: Mgr. Katarína Gabašová, PhD.

Oponent: doc. PhDr. Václav Soukup

Předmět a struktura habilitační práce

Předmětem práce Mgr. Kataríny Gabašové, PhD. je teoretická analýza a interpretace krize kultury v kontextu krize západní kultury. Zvláštní pozornost je věnována vymezení a rozboru pojmů kultura a krize v interdisciplinární perspektivě s důrazem na úhly pohledu, které k danému tématu zaujaly takové vědní disciplíny, jako jsou filozofie, antropologie a kulturologie. Fenomén krize je v práci prezentován jako rozhodující okamžik, při kterém dochází k procesům sociokulturní změny s důrazem na fáze vývoje společnosti v situaci binární možnosti volby mezi dvěma různými alternativami. Autorka ve své práci naznačuje, že krize nemusí nutně končit kolapsem dané společnosti a naznačuje, že může být pouze přechodným vývojovým stádiem, který lze konstruktivně překonat. Zamyslíme-li se nad prací Kataríny Gabašové z této perspektivy, pak ji lze vnímat jako cenný příspěvek k teorii sociokulturní změny. Reflexe této problematiky byla vždy předmětem výzkumného zájmu sociokulturních antropologů, sociologů i filozofů. Na vývoj totiž lze nahlížet jak z perspektivy unilineární nebo multilineární evoluce, která směřuje k neustálému progresu, tak z hlediska cyklických teorií vývoje, podle nichž každá společnost prochází fázemi vzniku, růstu, vrcholného rozvoje, retardace, regrese a kolapsu. V této souvislosti považují za nezbytné ocenit již samu volbu tématu, které je v kontextu celosvětové pandemie více než aktuální. Autorce v její práci ale nejde o řešení konkrétní kritické situace, v níž se dnes globálně lidstvo ocitlo. Její aspirace jsou mnohem komplexnější. Na základě analýzy vybraných děl C. F. von Weizsäckera, S. Freuda, R. Girarda a B. Ch. Hana se pokusila o konceptualizaci různých aspektů krize kultury. Podle mého názoru již volbou autorů naplnila jeden ze základních atributů současné kulturologie a kulturní antropologie, totiž snahu o interdisciplinární, komparativní a holistický přístup ke zkoumané problematice. Za přidanou hodnotu této práce považují také schopnost autorky řešit danou problematiku z perspektivy filozofické antropologie, která není součástí tradičního anglosaského antropologického diskurzu, ale představuje svébytnou součást filozofie. Autorčina snaha uchopit fenomén krize kultury z mezioborové perspektivy se promítla i do výzkumných hypotéz a výzkumných problémů,

kteře ve své práci originálním způsobem konceptualizovala a testovala. V první výzkumné otázce prezentuje krizi jako jev „sui generis“ – sociálně-patologický jev, který existuje sám o sobě. Prostřednictvím druhé výzkumné otázky představila krizi jako nástroj sebereflexe kultury a kritérium umožňující hodnocení jejího stavu. Za metodologicky velmi efektivní považují volbu třetí výzkumné otázky, v níž na krizi pohlíží jako na kulturní konstrukt, který je limitován, determinován a stimulován „příběhy“ (narací) na téma apokalypsy a ztráty. Za jeden z tvořivých cílů její habilitační práce lze označit její aspiraci využít tyto tři hypotézy (výzkumné otázky) jako gnoseologický nástroj umožňující postihnout z kulturologické perspektivy fenomén kulturní změny. Logickým vyústěním celé práce je její závěr, v němž autorka předložila svojí vlastní interpretaci krize kultury jako „výsledek nepoměru mezi zkušenostmi a očekáváním“.

Práce má logickou strukturu, která je v souladu s vytýčenými cíli i použitými metodami. V prvních dvou kapitolách autorka kompetentně uvádí čtenáře do zkoumané problematiky a seznamuje je s etymologií a sémantickými proměnami klíčové kategorie její práce – pojmem kultura. Oceňují její snahu analyzovat různé dimenze a mnohoznačnost tohoto pojmu v čase a prostoru. Za inspirativní považují například prezentaci názorů německé teoretičky kultury Doris Bachmann-Medickové a její úvahy na téma „kritické reflexe kulturních obrátů“, které jsou výzvou pro restrukturalizaci témat a aspirací humanitních a sociálních věd. Po tomto uvedení do problematiky kultury jako významného gnoseologického nástroje společenských věd, který možňuje zkoumat procesy kulturní změny včetně kulturní krize, autorka ve dvou následujících kapitolách obrátila svojí pozornost ke druhé klíčové kategorii své práce – pojmu krize. Za podnětné v této části práce považují autorčiny úvahy nad vztahem fenoménu krize k „sebepochopení kultury“. Podle mého názoru velice vhodně využila koncepci německého fyzika a filozofa Carla Friedricha von Weizsäckera, který již v 90. letech 20. století upozornil na skutečnost, že „evolúcia väčšinou neprebíha kontinuálne, ale vstriedaní dlhotrvajúcich stabilných rovín akratších, niekedy katastrofálnych kríz.“ Tento úhel pohľadu autorka vhodně zapracovala do své práce a otevřela tak prostor pro téma „osudové fáze vývoje lidstva“ a výzvy k obratu k „demokratické askezi“ jako možného řešení blížící se globální krize. V následujících dvou kapitolách věnovaných problematice cesty „od požitku k moderní nervozitě“ a otázkám „lži v masce autenticity“ autorka smysluplně využívá dílo rakouského psychiatra S. Freuda věnované úvahám na téma restriktivní funkce kultury. Posouvá tak ohnisko své analýzy na úroveň jednotlivce, který je kulturou fatálně determinován. Psychoanalytický úhel pohľadu na problematiku vztahu krize a kultury autorka dále vhodně rozšířila o filozofickou perspektivu. Využila přitom práce francouzského filozofa

a literárního kritika René Girarda, který zásadním způsobem přispěl k etablování fundamentální antropologie. Pozornost zde věnovala nosným tématům jako jsou oběť a násilí. V intencích Girardových názorů upozorňuje na skutečnost, že racionalita a technologický pokrok potlačují duchovnost. To ve svých důsledcích vede k deformaci ideálů humanity a vzniku fenoménu „obětního beránka“. Významnou kategorií Girardovy teorie je mimetická touha, jíž autorka výstižně vyjádřila následujícím modelem: „Schéma mimetické túžby je nasledovná: Subjekt → prostředník/model/rival → objekt. Túžba je charakteristická triadickosťou a priestorovo sa dá zobrazit' vrámci trojuholníka.“ V závěrečných dvou kapitolách věnovaných na jedné straně problematice „pseudoindividualismu a (zmizení) osobnosti“ a úvahám na téma krize kultury – kultura krize“ si klade autorka palčivé otázky. První z nich, inspirovaná Freudem řeší problém v čem spočívá nespokojenost člověka v kultuře. Odpověď hledá společně v dílech korejského filozofa a teoretika kultury, jímž je Byung Chul Han. Autorka výstižně shrnuje Hanův postoj ke krizi kultury následujícími slovy: "Han tvrdí, že subjekt poslušnosti (M. Foucault) nahradil subjekt výkonnosti a je sám sebe pánom, pričom zrušením vonkajšej nadvlády, ktorá bola príznačná pre disciplinárnu spoločnosť (M. Foucault), nedochádza k vytúženej slobode, ale k spojeniu slobody a nátlaku." Následující úvahy na téma lidské svobody pak vkládá do širšího kontextu názorů dalších filosofů kultury. Za důslednou a výstižnou lze označit závěrečnou kapitolu, která se zabývá „narrativy apokalypsy a ztráty“. Podle mého názoru velmi optimistický závěr své práce autorka výstižně formulovala následujícími slovy: „Na základe nášho skúmania zvolených koncepcií krízy kultúry u vybraných autorov sme pomocou analýzy a komparácie zistili, že sa napriek odlišnostiam zhodujú v myšlienke o nádeji na harmonizáciu západnej kultúry, resp. civilizácie ako celku vo všetkých jej aspektoch aj vo vzťahu k prírode.“ Ať už zaujmeme k výstupu této práce optimistický nebo pesimistický postoj, jedno je zřejmé. Jedná se o tvořivou práci, která inspiruje a svým tématem i způsobem zpracování splňuje kritéria kladená na habilitační práci.

Hodnocení habilitační práce

- Autorka si vybrala velice náročné a současně nosné téma, jehož zpracování si vyžádalo zpracování velkého množství odborných prací z různých vědních oborů. Tím v plném rozsahu naplnila princip interdisciplinarity, který je pro současnou vědu o člověku, společnosti a kultuře naprosto nezbytný.

- Autorka prokázala vysokou úroveň formálního i obsahového zpracování práce. Habilitační práce je napsaná kultivovaným odborným jazykem. Teorie i metody, které uplatnila, splňují požadavky odborné vědecké práce. Práce je vybavena odpovídajícím poznámkovým aparátem a bibliografie svědčí o invenci a kompetenci autorky.
- Přínos práce lze vidět jak ve formulování a řešení nosného výzkumného tématu, tak v edukační rovině. Úhel pohledu, který při zpracování práce autorka zvolila, lze označit za „nadčasový“. Jedná se totiž o problematiku, která pravděpodobně ovlivní osudy lidstva. Edukační rozměr práce lze vidět v jejím případném zpracování do podoby vysokoškolské učebnice. V případě, že bude autorka na tématu dále pracovat, doporučuji práci rozšířit o kulturně-ekologickou perspektivu.
- Práce má promyšlenou logickou strukturu a je napsaná čistým jazykovým stylem. Po stránce obsahové přináší nové pohledy na aktuální problematiku krize kultury. Po stránce formální jsem neseznal žádné nedostatky.

Závěr: Doporučuji Mgr. Kataríne Gabašové, PhD. udělení vedecko-pedagogického titulu docent.

V Praze dne 15.3.2021

doc. PhDr. Václav Soukup, CSc.